

Exilul în romanele lui Vintilă Horia

Drd. COSTEA Nela
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Resumé: *En illustrant l'exil, l'oeuvre de Vintilă Horia révèle un fort attachement du pays où il est né. Pour lui, „le retour” signifie un revirement en ce qui concerne „la patrie du bien, les racines de la foi”. Ainsi, la littérature roumaine trouve, encore une foi, son éclat au niveau européen.*

Mots-clé: *exil, Vintilă Horia, littérature roumaine.*

„A vorbi cu Vintilă Horia- scrie Camilian Demetrescu- era ca o participare la rit. Cuvintele lui erau nouri albi pe cerul Romei”.

Și, totuși, cineva a vorbit cu Vintilă Horia...

Marilena Rotaru este realizator de programe de televiziune. Între cele mai importante întreprinderi jurnalistice ale sale, se numără serialul *Memoria exilului românesc*, început în octombrie 1991 la TVR și aflat în derulare. Dintre episoadele difuzate până acum, amintim: Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Emil Cioran, Paul Goma, Sergiu Celibidache, *Întâlniri cu M. S. Regele Mihai I al României* (zece întrevederi în zece ani) și *Întoarcerea lui Vintilă Horia* (film distins cu premiul pentru cel mai bun documentar de către Asociația Profesioniștilor de Televiziune din România).

În 1960, Franța și întreaga lume literară europeană au fost zguduite de ceea ce s-a numit „scandalul Goncourt”. Atunci, prestigiosul premiu a fost acordat lui Vintilă Horia pentru romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*. România era în plin regim comunist și nu putea să accepte faptul că înalta distincție literară încununa creația unui exilat român. Securitatea și întregul aparat de propagandă comunistă au fabricat o acuzație extrem de gravă, menită să ducă la compromiterea scriitorului, la retragerea premiului și la denigrarea lui de către presa franceză. Și, în parte, au reușit.

Acuzația că a fost legionar și fascist a fost preluată de publicațiile de stânga, iar când a fost lansată și acuzația de antisemit, întreaga presă s-a întors împotriva lui. Probele aduse atunci de Vintilă Horia și de alți intelectuali români din exil n-au contat. Vintilă Horia a anunțat, în toiul scandalului, că renunță la premiu, „din dragoste pentru Franța și din respect pentru Academia Goncourt”. Dar nu s-a putut. Prin statutul Academiei Goncourt, un premiu odată acordat nu

mai poate fi retras. Totuși, imensitatea scandalului a făcut ca festivitatea de decernare a premiului să nu mai aibă loc. (În Dicționarul Enciclopedic Francez scrie: *Vintilă Horia - Premiul Goncourt 1960, acordat, nedecernat*). Dezamăgit, rănit, Vintilă Horia s-a retras în Spania unde a trăit până în 1992.

„În martie 1990, l-am întâlnit pe Vintilă Horia la Madrid. De atunci viața mea se împarte în două: înainte și după Vintilă Horia, mărturisește Marilena Rotaru. *Îi datorez clarificarea sensului existenței, aprofundarea dialogului meu cu Dumnezeu, angajamentul și acceptarea sacrificiului în numele adevărului și consolidarea credinței că lumea poate fi schimbată dacă vrem să ne schimbăm.*” „Faceți din voi înșivă ceea ce vreți să fie lumea pe care vreți s-o schimbați”, este îndemnul lui. *Întoarcerea lui Vintilă Horia - atât filmul, cât și cartea - nu s-a născut din nevoia de apărare a lui Vintilă Horia, ci din nevoia de apărare a publicului căruia i s-a îndepărtat un român excepțional, un spirit profund creștin și o valoare culturală și artistică de amplitudine universală. Este întoarcerea unui adevăr și nu a unui om care sufletește nu s-a despărțit niciodată de România. „Pe mine nu m-au atacat, spunea Vintilă Horia, reprezentanții nu știu cărei etnii sau ai nu știu cărui regim politic. M-au atacat dușmanii omului”.*²⁴¹

Cititorii vor descoperi o extraordinară forță morală în ființa acestui scriitor care n-a încetat nici o clipă să-și mărturisească iubirea pentru țara în care s-a născut. *Întoarcerea* avea pentru el sensul revenirii în patria binelui, la rădăcinile credinței. „Mai devreme sau mai târziu - spunea - fiecare lucru și fiecare ființă se vor întoarce la locul lor, pentru ca ordinea divină să nu aibă de suferit”.

Printre puținele încercări din România de recuperare a personalității culturale extraordinare, care a fost Vintilă Horia, se numără și acelea întreprinse de Marilena Rotaru. Realizator de televiziune, Marilena Rotaru și-a dedicat ani întregi studierii operei și vieții lui Vintilă Horia. Rezultatul: un film documentar și o carte - intitulată inspirat *Întoarcerea lui Vintilă Horia* -, menite să ni-l prezinte în lumina adevărului pe cel necunoscut de noi, românii, dar atât de prețuit în Occident.

Întoarcerea lui Vintilă Horia (Ed. Ideea, București, 2002) a Marilenei Rotaru a fost făcută cu pasiune, așa cum mărturisește și autoarea:

„*Ultimul cadru al filmului a fost montat, s-au pus genericele, muzica... Momentul care de obicei mă eliberează și mă bucură este înlocuit de o cu totul altă stare. Am terminat și mi-e teamă. Mi-e teamă că am terminat. Timp de opt ani am căutat secvențe de viață, de biografie literară, documente, sentimente și emoții care au alcătuit omul și scriitorul Vintilă Horia.*

M-a condus prin viața lui, prin orașele exilului său, prin țările bucuriilor și durerilor lui. Am visat împreună cu el întoarcerea în România, și, într-o clipă, tulburată de intensitatea și profunzimea frământărilor lui sufletești, fără să știu ce fac, i-am promis-o.”²⁴²

²⁴¹ Rotaru, Marilena, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Editura Ideea, București, 2003, p. 7.

²⁴² Idem.

Autoarea trăiește sentimentul de vinovăție și de neputință pe care ar trebui să-l împărtășim cu toții, acela de a nu-l fi adus cu adevărat pe Vintilă Horia în România. El a fost exilat până la sfârșit.

Cartea despre Vintilă Horia - pentru care autoarea vedește o pasiune și un interes (evident, de reporter) cu totul aparte - merită citită cu mare atenție. Pentru că zugrăvește pînă la detaliu travaliul artistic impresionant al lui Vintilă Horia care țintește spre găsirea unor răspunsuri la marile întrebări ale secolului trecut, muncă încununată de cîteva opere între care prima rămîne *“Dumnezeu s-a născut în exil”*. *“Întoarcerea lui Vintilă Horia”* trebuie însă citită mai ales pentru că surprinde patimile scriitorului în îndelungatu-i exil într-un Occident aflat în amurg, dacă nu chiar în plină agonie. Vintilă Horia nu a pătimit numai în sens de suferință, ci și prin aprinderea sufletului de pasiune, de iubire pentru un popor (desigur, cel român) care nu a știut (și nici nu știe) să-l prețuiască și pentru țara natală din care a fugit și după care a tânjit mereu.

Cea mai interesantă parte a volumului semnat de Marilena Rotaru pare să fie aceea în care este demontată «cabala» pariziană căruia i-a căzut victimă Vintilă Horia după ce i s-a decernat premiul Goncourt, în 1960, pentru capodopera sa, *Dumnezeu s-a născut în exil*. Un torent de acuzații, insulte și mizerie umană s-a revărsat peste Vintilă Horia spre a-l diaboliza și a-l lipsi de una dintre cele mai importante distincții din lumea literară occidentală. A fost acuzat că a fost legionar. I s-a găsit o vină în crezul său că *«România nu se va salva decât prin întoarcerea către tradiția creștină a neamului»*.

Atacul asupra lui Vintilă Horia a fost provocat și alimentat de Securitatea comunistă din România, care l-a însărcinat pe Mihail Ralea să sensibilizeze opinia publică occidentală - prin difuzarea în presa franceză a unui «dosar» - în legătură cu acest *«demon fascist, nazist și legionar»*. Vintilă Horia a fost acuzat că ar fi susținut pînă și înființarea lagărelor de exterminare din Germania nazistă. Pe scurt, era găsit vinovat pentru Holocaust! „Inteligenția franceză de stînga” a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-l împiedica pe acest *«monstru legionar»* să se bucure de notorietatea și prestigiul mondial meritate, după ce a fost laureat al premiului Goncourt. Faptele ne duc cu gîndul la un atac similar care a fost îndreptat împotriva lui Mircea Eliade și, mai recent, contra lui Nicolae C. Paulescu.

Despre Vintilă Horia îi vorbesc Marilenei Rotaru, la modul laudativ: Alexandru Paleologu, Mihai Catuniari, Pan Vizirescu, Alexandru Husar și Constantin Bălăceanu-Stolnici.

Prof. univ. dr. Alexandru Husar aduce aprecieri cărții *Întoarcerea lui Vintilă Horia*:

„Scopul Marilenei Rotaru a fost atins. Intenția clară de a restabili în jurul unui mare scriitor roman, de talie universală, adevărul istoric, adevărul politic, dacă vreți, a mers la țintă. Acuzat pe nedrept și suspectat, nu numai în țară, ci și în

străinătate, Vintilă Horia merita o restaurație morală și juridică, și cartea aceasta o face.”

Marilena Rotaru are marele merit că nu s-a oprit doar la interviuri cu și despre Vintilă Horia, că n-a rămas l-a stadiul de biografie literară, ci a săpat în profunzime, inclusiv în arhivele Securității și a scos la lumină dovezi de necontestat. Bunăoară, într-unul dintre documente se arată că Vintilă Horia nu a fost legionar.

Cazul Vintilă Horia este unul relevant pentru felul în care ideologia încearcă, și deseori reușește, să dicteze scara de valori în lumea creatorilor, acolo unde ar trebui să primeze valoarea și nicidecum ideea politică.

„La șaptezeci și cinci de ani - scrie Marilena Rotaru – avea o înfățișare de om încă tânăr, și-n tot ce făcea sau spunea era expresia unei imense culturi. Mulțimea și vastitatea domeniilor în care se mișca mă uluieră. Privindu-l și ascultându-l, mi-am dat seama că talentul și erudiția erau cuprinse și exprimate nu numai în cărțile lui, ci și în gesturile simple, în zâmbet, în mers, în felul în care mânca sau bea.” (Editorial „Cotidianul”, 22 aprilie, 2002)

O splendidă destăinuire a lui Vintilă Horia mi-a atras atenția în mod deosebit, ceea ce m-a trimis la marea „Însușire” a lui Dumnezeu: „Am încercat mereu să înțeleg peisaje, oameni, limbi străine, pietre, sfinți... Mi-am dat seama la un moment dat că toate astea alcătuiau o înțelegere supremă: **iubirea.**”

Marilena Rotaru l-a adus acasă pe Vintilă Horia, chiar dacă nu și în măsura pe care i-a promis-o „într-o clipă, tulburată de intensitatea și profunzimea frământărilor lui sufletești”. L-a adus într-o lume nouă, iar Vintilă Horia îi spune acum, ca într-o scrisoare veche: „Mi-a părut bine că v-am cunoscut la Madrid. Ați fost ca un sol așteptat care-mi aducea de acasă vești de renaștere. Vă sărut mâna și pe curând.”²⁴³

Oare cât de curând? mă întreb eu, ca și mulți alții. Poate atunci când și elevii școlilor noastre vor avea posibilitatea să-l cunoască? Poate atunci când, în exces de manuale alternative, se vor gândi unii autori că sunt texte ale unui mare scriitor român, cunoscut doar... internațional, dar nu și în țara lui? De ce, nici măcar în programa de liceu nu apare Vintilă Horia, poet, nuvelist sau romancier? Am căutat la începerea acestei lucrări materiale despre acest scriitor în manualele de liceu și la profesori care predau acum elevilor de acest ciclu. Nu mică mi-a fost mirarea și indignarea (pe parcursul cercetării mele) când am constatat că n-am putut găsi nimic aici.

Manualele de limba și literatura română sunt invadate de tot felul de texte ale unor scriitori (unii sau, cel puțin o parte din operele lor, contemporani cu eșecul), pe care elevii nu prea îi gustă. Tot mai puțin apar scriitorii noștri clasici

²⁴³ Ibidem, p. 19.

și mai deloc scriitorii noștri de talie europeană, cărora și acum le oferim domiciliul forțat prin bibliotecile și prin sufletele altor popoare.

Durerea exilului lui Vintilă Horia se face simțită și în poezia *Cântec de om*:

*„O, limbile cunoscute care m-au tăiat
În vorbe ascuțite, ca-n sulii, ca-n săbii!
Pentru a mă legăna și a mă face uitat
Peste toate mările nu-s destule corăbii.*

*O, cui să le iert, cui mai întâi să le iert?
Am fost înger și m-am făcut strigoi.
Cuvintele negre auzite pe sfert,
Doamne, cui să le dau înapoi?(...)*

*Cine să mă învețe cum să trec
Printre oamenii care nu mă vor?
Cu fruntea întinsă către cine m-aplec
Să mă prindă-n săgeată când beau la izvor?”²⁴⁴*

Și aici, o trimitere la sacrificarea căprioarei din poezia lui Nicolae Labiș, când, deși durerea este provocată de ceea ce se va întâmpla « la ceas oprit de lege sau de datini », dar dorința de supraviețuire domină, din păcate, astfel și autorul se simte urmărit de trădătorii neamului. Demnitatea de care dă dovadă, ceea ce îl și ridică deasupra celor răuvoitori îmi amintește de Alecsandri, de poezia lui, „Unor critici”:

*„O, critici buni de fașă, poeți în șapte luni,
Vulturul nu se mișcă de-un țipăt de lăstun.
Oricare păsărică își are ciripirea
Ce-ntreagă pe-astă lume încântă auzirea.
Nălțând un imn la ceruri prin alte imnuri, mii,
Și-adăugând o notă l-a lumii armonii...”*

Nu ne rămâne decât ca noi, cei mici, noi, oamenii de la catedră, să-l aducem înaintea tineretului român, chiar dacă manualele nu ne-o permit, avem noi, însă, libertatea de a ne alege textele ca suport literar. Măcar atât. E foarte puțin, poate, dar ar fi un început. Mai mult, vor face cei în a căror mână stă puterea de a decide ce se va întâmpla cu valorile noastre culturale, care nu au făcut decât să fim binecunoscuți la nivel mondial.

²⁴⁴ Horia, Vintilă, *A murit un sfânt...*, Editura Jurnalul literar, 2000, p. 70.

Opera lui Vintilă Horia, în care freamătă dorul de Patrie, regăsit în motivul exilului, e binecunoscută în lumea întreagă de către toți compatrioții de peste hotare și, treptat, de către cei din țară. El a crezut în valorile tradiționale ale Europei, în spiritul ei, neputând fi decât un om liber pe plan moral și spiritual, și, în același timp, având oroare de orice fel de totalitarism. Din corespondența lui, observăm că vorbește mereu despre țara, despre oamenii, despre biserica și despre ce așteaptă oamenii din România.

El își dorea un cerc literar – cultural – social – politic itinerant, care să meargă peste tot în țară și să le ofere tinerilor ceea ce generația lui dorea să le dăruiască.

A așteptat prima primăvară după decembrie 1989 ca pe o dezrobire, pe care, mai târziu, o numește «amăgitoare dezrobire».

Înainte de apropierea sfârșitului său, acceptă o întâlnire cu preotul, ceea ce i-a adus o înseninare, deși puțin tristă. După două săptămâni, plecând în Elveția pentru analize, o întreabă pe Marilena Rotaru dacă ar fi bine să se întoarcă în țară în condițiile în care se află. Aceasta îl sfătuiește să meargă, chiar dacă știa că și el își cunoaște starea. «*Chiar dacă ar fi doar pentru câteva zile sau câteva clipe ?* » «*Da.*» Atunci, cu o seninătate și cu o lumină pe care nu o puteau exprima cuvintele, răspunde : «*Îți mulțumesc, este gândul cel mai prețios pe care îl duc cu mine.* »²⁴⁵ Deja amândoi știau că acea întoarcere era imposibilă.

Din opera lui răzbate dorința cea mai arzătoare pe care a exprimat-o neîncetat prin cuvinte, iar în ultimul timp prin tăceri, a rămas visul de a se întoarce acasă. «*Tot ce am adunat, am adunat nu pentru mine, ci pentru această clipă de speranță în care voi putea să împărtășesc adevărul celor care nu-l cunosc.*»²⁴⁶

Valorile nu se impun, nu se votează, spre fericirea noastră. Nu țin de democrație, oricât de avansată ar fi aceasta, iar noi tindem să credem că avem parte de ea. Operele marilor creatori, oricât de denigrată le-ar fi biografia, și mă opresc din nou la Vintilă Horia, strălucesc și mai puternic și atrag mai multă lume de partea lor.

Să sperăm ca numele său să fie așezat la locul binemeritat al scriitorilor români, al aceluia care au dus numele țării cu cinste și dor pe meleaguri mai puțin natale. Pentru că, așa cum spunea Vintilă Horia, „*mai devreme sau mai târziu, fiecare lucru și fiecare ființă se vor întoarce la locul lor, pentru ca ordinea cosmică, ordinea divină, să nu aibă de suferit.*”

²⁴⁵ Rotaru, Marilena, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Editura Ideea, București, 2003, p. 205.

²⁴⁶ Op. cit., p. 207.

Să sperăm că acest „mai devreme” a cam trecut și să credem până nu e prea târziu că Vintilă Horia s-a întors acasă. Altfel, las deschisă întrebarea: Cine este departe de Țară? Cine rămâne, de fapt, un exilat? Vintilă Horia sau noi?

Vintilă Horia a fost exilat doar de Patrie, dar nu și sufletește. Cei care rămân exilați în privința lui Horia Vintilă sunt cei care au trecut nepăsători prin fața durerii sale de a se întoarce Acasă, în mijlocul alor săi; sunt exilați cei care rămân indiferenți în fața acestei dureri naționale, când cei mai mari scriitori ai neamului nostru sunt nevoiți să-și trăiască viața ovidiană, fără drept de apel. Sunt cei fără credință, cei fără Dumnezeu.

Franz Weyergans, în *La Revue Nouvelle*, Bruxelles, constata: „Orice s-ar spune, ne aflăm în fața unui om care dă mărturie de propria lui experiență. Există un stil Horia, făcut din tristețe profundă, dintr-o tristețe responsabilă, ce reneagă eleganțele stilului, dar care-ți ghidează gândirea cu o simplitate care e plină de rigoare. Acea a omului smuls din pământul lui...”

Parafrazând-o pe Marilena Rotaru, aș avea ceva de adăugat: ultimul capitol a fost încheiat... Momentul care de obicei mă eliberează și care mă bucură este înlocuit de o cu totul altă stare. Am terminat și mi-e teamă. O teamă de faptul că doar am început și că această introducere să nu fi reușit să spună tot ceea ce mi-am propus.

La nota finală pe care Vintila Horia o dă romanului *Cavalerul resemnării*, sunt de reținut următoarele afirmații:

„Le mulțumesc, de asemenea, scriitorilor francezi și străini, care au avut curajul să mă înțeleagă.

Am fost sfătuit să scriu o carte, pentru a explica și a justifica anumite articole publicate în România acum douăzeci și cinci de ani și care au stârnit acea penibilă campanie de presă. Nu am făcut-o, căci nu am nimic de explicat și nimic de justificat. Eu sunt cărțile mele. Restul este literatură.”²⁴⁷

Îndrăznesc să completez această plină de simplitate și complexitate, în același timp, mărturisire a scriitorului, cu o firavă precizare: literatura română își găsește încă o dată strălucirea pe plan european prin opera lui Vintilă Horia, oferindu-ne prin protagoniștii romanelor sale și prin tema aleasă, în special, a rătăcirii fizice sau sufletești, un simbol al eternității poporului român.

Restul...rămâne exil.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Rotaru, Marilena, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Editura Ideea, București, 2003
Horia, Vintilă, *Cavalerul resemnării*, Editura Vremea, București, 2016

²⁴⁷ V. Horia, Vintilă, *Cavalerul resemnării*, Editura Vremea, București, 2016.